

Büyük Asker, Büyük Devlet Adamı, Kahraman Afyonlu
ALİ ÇETİNKAYA'YI ANARKEN *

E. Korg. HASAN KUNDAKÇI **

Değerli Hemşehrilerim! Kardeşlerim, Dostlarım! Silâh Arkadaşlarım!

Bugün, burada Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Ulu Önder Büyük Atatürk'ün silâh ve kader arkadaşı, Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk kurşununu atan cesur ve yiğit insan, **En Büyük Afyonlu Ali Çetinkaya'yı** aramızdan ayrılışının 48. yılında, anmak için toplanmış bulunuyoruz.

Değerli Hemşehrilerim,

Tarihte bazı insanlar ve nesiller vardır ki, ulusları ve toplumlarında derin izler bırakırlar. Türk tarihinde de, Çanakkale Destanı'nı yaratan ve Kurtuluş Savaşı'nı yaparak Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, büyük şair M. Akif'in "Asım'ın Nesli" dediği kuşak, gerçekten çok derin iz bırakan yiğit bir nesildir. Bu neslin içinde Ali Çetinkaya da, hiç kuşkusuz derin iz bırakan bir kahramandır. Ali Çetinkaya, asker olarak kendisine verilen görevleri en iyi biçimde yapmış, inisiyatifini, yüreğini, bilgisini en iyi kullanmış, kahraman bir asker ve büyük eserler vermiş seçkin devlet adamı olarak, Türk tarihinde yerini almış ve unutulmazlar arasına girmiştir.

1878 yılında, Afyon'da doğan Ali Çetinkaya ilk ve orta okulu Afyon'da bitirdikten sonra, Bursa Askeri Lisesi'ne, oradan da İstanbul'daki Kara Harp Okulu'na geçmiş ve 1898 yılında, Piyade Teğmeni olarak Silâhlı Kuvvetler saflarına katılmıştır.

Genç subaylık dönemlerinde, Balkanlar'da, Bulgar çetelerine karşı, dönemin Enver Bey, Niyazi Bey gibi şöhretli subaylarıyla birlikte Makedonya ve Arnavutluk'ta büyük bir mücadele vermiş ve şöhret kazanmıştır. Bu mücadelesi sırasında, Balkanlar'daki Türkler'i korumada çok

* Bu konferans, 21 Şubat 1997 tarihinde Afyon Valiliği adına verilmiştir.

** Kara Kuvvetleri Lojistik Komutanlığı.

başarılı olmuştur. Uzun süre Balkanlar'da kalmış ve burada Yüzbaşılığa yükselmiştir. Balkanlar'daki bu görevi sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun temellerinin çatırdağını ve çökmekte olduğunu görmüş ve diğer subay arkadaşları gibi kurtuluş ümidi olarak Selânik'teki, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiştir. 31 Mart Olayı'ndan sonra, İstanbul'a giren Hareket Ordusu'nda da yer almıştır.

Buralarda edindiği şöhret ve büyük tecrübeleri nedeniyle; 1911 yılında, Trablusgarp'ta, yine Mustafa Kemal ve Enver Beyler gibi devrinin ve geleceğin en seçkin, en şöhretli subay ve komutanlarıyla birlikte İtalyanlar'a karşı Derne ve Bingazi'de savaşmıştır. Ancak, bu sırada çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük felâketiyle sonuçlanan Balkan Savaşı'na katılmış, Balkanlar'daki acı tabloyu görmüş ve bizzat yaşamıştır.

Balkan Savaşı'nın acısını, her Türk subayı gibi hiçbir zaman unutamayan, yüreği sızlayan Ali Çetinkaya 1914 yılında, Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin girmesi üzerine, Irak Cephesi'ne gönderilmiş ve çok başarılı görevler yapmıştır. Öyle ki, Ketül-Amere'de başlarında İngiliz General Townshend olduğu halde, İngiliz Kuvvetlerini sıkıştırmış ve 12.000 İngilizin esir alınmasında çok önemli katkıda bulunmuştur. Bnb. Ali Bey'in, General Townshend'a karşı gösterdiği askeri disiplin, terbiye ve insanca davranışı sayesinde, General Townshend çok etkilenmiş, Ali Bey'e yakınlık duymuş ve daha sonraki yıllarda, Osmanlı Devleti lehine girişimlerde bile bulunmuştur.

30 Ekim 1918 yılında, imzalanan Mondros Mütarekesi uyarınca, Irak'ta bulunan Halil Paşa'nın ordusu da, önce Musul'a daha sonra da Anadolu'ya çekilmiştir. Yb. Ali Bey'in de Irak'taki görevi sona ermiştir.

Irak'ta, Yb. olan Ali Bey, Ayvalık'ta bulunan 172. P.A. ve Ayvalık Bölge K.lığına atanmıştır. Her gittiği yerde başarıdan başarıya koşan Büyük Asker, gelişen durumdan hiç memnun olmamış, özellikle, Birinci Dünya Savaşı'nın pek çok cephelerinde başarılar kazanmış ve devrin süper gücüne karşı Çanakkale Destanı'nı yaratmış olan bu kahraman orduya, büyük Türk Ulusuna ve yiğit nesle, kaderin acımasızca tuzak hazırlamakta olduğunu görmüştür. Ancak, Yb. Ali Bey, kararlı, cesur ve tecrübeli bir komutandır. Yokluklara rağmen, mücadele etmesini iyi bilmektedir. Bu yüz-

den, 172. P.A.'nı ve Bölge halkını, yaklaşmakta olan tehlikeli gelişmelere uygun olarak her yönden hazırlamıştır.

1918 yılında, imzalanan Mondros Mütarekesi'ne göre, Türk orduları dağıtılmış, silâhlarına el konulmuş, bütün tersanelerine girilmiş, ülkenin en güzel kesimleri düşmanlar tarafından bir bir işgal edilmişti. Büyük Türk Milleti'nin üzerine ölüm sessizliği çökmüştü, Millet, için için ağlıyor, ümitsiz ve moralsizdi. Gerçekten, Millet'in üzerine kara bulutlar çökmüş, en yetkili bilinen insanlar dahi, "artık savaşılamaz, haklar alınmaz, esaret kaçınılmaz" gibi sözler söyleyerek karamsar tabloların çizildiği günlerde; Müttefikler, Yunan ordularını Anadolu'ya çıkararak, Türk Ulusu'nu tümden yok etmeyi ve tarihten silmeyi hedef alan senaryoyu hazırlıyorlardı. Millet, bitkin, ümitsiz ve yıkılmıştır.

Türk Milleti, tarihinin hiçbir döneminde böylesine acı ve ümitsiz günler görmemiştir. Bu kara günlerde, Türk Ulusu'nu daha çok üzen, Yunanlılar'ın Anadolu'ya çıkışı olayını, derin bir üzüntüyle izliyordu. 15 Mayıs 1919'da, Yunanlılar, İzmir'e çıktılar. Emirler gereği; çıkan Yunan kuvvetlerine ateş açılmamıştır. Buna karşın, Yunanlılar sağa, sola ateş açmışlar ve başta, Kolordu Komutanı A. Nadir Paşa olmak üzere pekçok subayı aşağılamışlar, tutuklamışlar, bazı subay ve askerleri öldürmüşler, pekçok askeri esir almışlardır. Yunanlılar, kurşun atmadan yüzlerce yıl hayal ettikleri İzmir'e çıkmışlar ve çok şımarık davranışlar sergilemişlerdir.

Cehheyi genişletmek isteyen Yunanlılar, 28 Mayıs 1919'da, Ayvalık'a çıkmaya başladılar. Ancak, 172. P.A. ve Ayvalık Bölge Komutanı Yb. Ali Bey, tüm Türk ulusuna umut veren, sessizliği bozan, karanlığı yırtarak aydınlatan, kurtuluşun ilk işaretini veren, ilk müdahaleyi yapmış ve çıkan Yunan askerlerine ilk kurşunu atmıştır.

Padişah'ın ve onun komutanlarının, "çıkan Yunan askerine ateş açılmayacaktır" şeklindeki emirlerine rağmen; esir yaşamaktansa, yiğitçe savaşıp ölmek daha onurludur, deyip, Alayına ateş emri vermiş, kahraman ve cesur bir askerdir. İşte bu ilk kurşun, sessiz, için için ağlayan, umutsuz ulusa, bir derman ve umut olmuştur. Bu kurşun, Millet'in asla esir olmayacağını, ülkenin işgalden kurtulacağını müjdeleyen mutlu bir işaret, yurttaki istiklâl ateşini yakan kıvılcımdır. Bu kıvılcım sayesinde yüreklerde

tutuşan kurtuluş ateşi, tüm Batı Anadolu'yu ayağa kaldırmış ve daha sonra yurdun dört bir tarafına yayılmıştır. İşte bu ateşi yakan, ilk kurşunu atan kahraman, ne büyük bir mutluluktur ki, bir Afyonlu ve hemşehrimizdir. Bir tek bu olay dahi, bir insanı büyük ve kahraman yapmaya, Türk tarihine geçirmeye yeterli bir sebeptir. Ancak, Ali Çetinkaya'nın bundan sonra yaptıkları, birbirinden değerli hizmetlerin hepsi büyük, hepsi önemlidir.

Bir süre sonra Ayvalık'tan ayrılan Ali Bey, vefakâr hemşehrileri Afyonlular tarafından Osmanlı-Mebusan Meclisi'ne seçilmiş ve milletvekili olarak hizmetlerine başlamıştır. Bu mecliste de büyük mücadele vermiş, Misak-ı Milli'nin çizilmesinde çok çaba sarfetmiş ve başarılı da olmuştur. Ancak, 16 Mart 1920'de İstanbul'a çıkan işgal kuvvetleri; Birinci Dünya Savaşı'nda, dört yıl boyunca kendilerine kan kusturan bazı komutanlar ile Mondros Mütarekesi'nden sonra, Müttefikler'in isteği ve desteğine rağmen, Anadolu'ya çıkan Yunan birliklerine ateş açan Yb. Ali Bey'i, Galata köprüsünde yakalayıp, önce Bekir Ağa Bölüğü'ne, oradan da Malta Adası'na sürgüne gönderdiler. Sakarya Savaşı sonuna kadar, sürgün diğer pek çok komutanla birlikte Malta'da kalan Ali Bey'i, en çok üzen olay, ilk kurşunu atarak ateşlediği Kurtuluş Savaşı'nın en kritik, en zorlu günlerinde büyük Atatürk'ü ve silâh arkadaşlarıyla birlikte olamamasıydı. Buna rağmen; Malta dönüşünde, TBMM'ne Afyon temsilcisi olarak girmiş, Cumhuriyet'in ilânından sonra da uzun yıllar, Ulu Önder Atatürk'ün önderliğinde başlatılan, yurdun kalkınması ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkartılması hamlelerine tüm içtenliğiyle ve gücüyle katkıda bulunmuştur.

Değerli Hemşehrilerim!

Bu büyük nesil, bu kahraman insanlar, başlarında Ulu Önder M.Kemal Paşa olduğu halde; ordusu dağıtılmış, ülkesi işgal edilmiş ve millete esaret zinciri vurulmuş olan, vatanın kurtarılması uğruna, büyük bir mücadeleye girişmişlerdir. Yurdumuza giren, ulusumuzu esir etmeye kalkışan Yunan ordusunu; İnönü'de, Sakarya'da ve nihayet 26 Ağustos 1922'de Afyon'da, Kocatepe'de başlayan Büyük Taarruz'la, Dumlupınar Meydan Muharebesi'nde kesin yenilgiye uğratmış, 9 Eylül 1922'de İzmir'e girmiş ve Türk'ün harimi ismetinde boğmuştur. Kurtuluş Savaşı Destanı bu kahraman insanların destanıdır.

Değerli Hemşehrilerim,

Ali Çetinkaya için; sadece büyük bir asker, ulusa cesaret örneği olmuş cesur bir komutandı deyip geçersek, büyük bir haksızlık yapmış oluruz. Bu büyük insan, kader birliği yaptığı, birbirinden değerli arkadaşlarıyla birlikte tek vücut olarak, eşsiz komutan ve devlet adamı M. Kemal Paşa'nın emrinde, TBMM'nin kutsal çatısı altında, milli gücün tüm imkânlarını kullanma ve Kurtuluş Hareketi'ni yasal bir zemine oturtma ve yurdun her köşesine yayma başarısını göstermiş, bunun sonucu olarak da Büyük Zafer'i kazanmışlardır.

Yurdun düşmandan temizlenmesinden sonra, geriye; yıkılmış, yanmış, yakılmış, yoksul ve harap olmuş bir ülke ile çocuklarını ve eşlerini savaş alanlarında kaybetmiş dulların, yetimlerin oluşturduğu yüreği yanık, fakat başı dik bir ulus kalmıştır. Bu kahraman ulusu lâyük olduğu, hakettiği noktalara, yine bu nesil ve güçlü insanlar getirecekti ve bunun için var güçleriyle çalışmaya başladılar.

Ali Çetinkaya Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, Ankara'da kurulan İstiklâl Mahkemesinin Başkanlığını da başarıyla yapmış ve T.C.'nin temellerinin sağlamlaşmasında büyük katkı sağlamıştır. Bu mahkemelerde aldıkları cesur ve gerçekçi kararlarla, yeni doğmuş cumhuriyetin önünde duran pek çok engeli aşmışlar ve Türkiye Cumhuriyeti'ni sonsuza dek yaşatacak temelleri, sağlam olarak atmışlardır.

1925 yılında TBMM'de, eski silâh arkadaşı Deli Halit Paşa ile çıkan tartışma, oldukça büyümüş, Halit Paşa'nın daha ileri gitmesiyle silâhlı çatışmaya dönüşmüş ve Deli Halit Paşa'nın ölümüyle sonuçlanmıştır. TBMM tarafından yapılan araştırmada; Ali Çetinkaya'nın kendini korumak için başka çare kalmadığı ve bu nedenle suçsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Ali Çetinkaya, 1926 yılında, Albaylık rütbesine yükseltilerek ordudan keskin olarak emekli olmuş ve ayrılmıştır.

İşte, 10 yılda her savaştan açık alınla çıkan, bu kahraman nesle ve insanlara, süratle, yurdun yeniden yapılanması, yetimlerin yetiştirilmesi, ülkenin ve ulusun tekrar yapılanması görevi düşüyordu. Başta, tüm dünyanın

saydığı Ulu Önder Atatürk olduğu halde, 29 Ekim 1923'te, modern T.C. Devleti'ni kurmuşlar ve büyük Türk Ulusu'nu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak için, üniformalarını çıkarıp, kolları sıvamışlar, tüm dünyanın gıptaıyla izlediği büyük hamlelere girişmişlerdir. Birbiri ardına yarattıkları büyük eserleri, Büyük Türk Ulusu'nun hizmetine sunmuşlardır. Öylesine büyük eserleri kısa zamanda ortaya koymuşlardır ki, tüm dünyanın dikkatlerini, hayranlıklarını üzerlerine çekmişlerdir. Çok büyük ve kutsal bir eser olan, TBMM Hükümeti'nden sonra, büyük Atatürk'ün her zaman gururla, "Benim en büyük eserim" dediği, T.C.'ni hep birlikte kurmuşlar, onu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak için, ölünceye kadar durmadan çalışmışlardır. Şaire; "Demir ağlarla ördük, Anayurdu dört baştan" dedirten, büyük demiryolu hareketinin gerçek mimarı kahraman hemşehrimiz, en büyük Afyonlu Ali Çetinkaya'dır. Bizler, onların kurduğu temellerin üstünde geliştik, büyüdük, O'nun kurduğu demiryollarından giderek, okullarda okuduk, ülkeyi tanıdık.

Soyadı Kanunu çıktıktan sonra, büyük Atatürk yakın arkadaşlarının soyadlarını bizzat kendi vermiş, Ali Bey'e de, Ayvalık'ta Yunan'a karşı çetin bir kaya gibi durduğundan **Çetinkaya** soyadını vermiştir.

Ali Çetinkaya, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanı olduğu yıllarda (1934-1939) ve daha sonraki Ulaştırma Bakanlığı dönemlerinde; ciddî, adil, dürüst çalışmalarıyla isim yapmış, ulaştırma hizmetlerini ve özellikle demiryollarının millileştirilmesi, günün şartlarına uydurularak geliştirilmesi, yurdun en ücra köşelerine götürerek yaygınlaştırılmasında ve Deniz Yollarının modernleştirilmesinde büyük aşamalar kaydetmiş, Bakanlığı sağlıklı bir noktaya getirmiştir. Uzun yıllar, büyük bir özveriyle çalıştığı Bakanlık görevinde, hiçbir karşılık beklemezsiniz, tüm ömrünü, gücünü, devlet ve milletin hizmetlerine adanarak, büyük devlet adamlığı niteliğini göstermiş, ender insanlardan biridir. Yaptığı hizmetler arasında, doğup büyüdüğü memleketi Afyon'a da pekçok eser kazandırmıştır. Coğrafi özelliğinden de yararlanarak, Afyon'u, demiryollarının merkezi yapmıştır. 1940'li ve 1950'li yıllarda, Afyon Garı, tüm ülkenin gurur duyduğu çok güzel bir eserdir. Ayrıca, yaptırdığı pekçok okul, hizmet binaları ve tesisler ilimizi süslemiştir. Afyon Şehir Parkı, eski PTT ve hal binası Ali Çetinkaya'nın çabalarıyla yapılmıştır.

Tüm ömrünü yurdunun, ulusunun hizmetine adayan büyük asker ve devlet adamı, 1949 yılında 71 yaşındayken, İstanbul Kalamış'ta her fanî gibi ölmüş ve aramızdan ebediyen ayrılmış, milletinin ve Afyonlular'ın kalbine gömülmüştür. Ali Çetinkaya, ölümünden sonra Afyon'a getirilmiş ve tüm Afyon halkının gözyaşları arasında, şehitlikte toprağa verilmiştir. Ali Çetinkaya'nın hayatı, Kurtuluş Savaşı Destanı'nın önemli bir parçasıdır. Kurtuluş Savaşı ne kadar büyük ve anlamlı ise; onun önemli bir parçası olan Ali Çetinkaya da büyük ve anlamlıdır. O, dava arkadaşları ile birlikte, önce Osmanlı İmparatorluğu topraklarında savaşmış, sonra Türk ulusunun kurtarılışı ve T.C.'nin kuruluşu için çalışmış ve başarılı olmuştur.

Bu büyük insan, o kadar zaman Osmanlı subayı, milletvekili, daha sonra T.C.'nin önemli bir bakanı olmasına rağmen, öldüğü zaman Samanpazarı'ndaki evinden başka, malı çıkmamıştır.

Her zaman sakin kendi halinde olan büyük insan, görev sırasında çok dikkatli ve haşindi. Devlet malını, ülkeyi korumada çok daha dikkatli ve acımasızdı.

Çok düzenli olması, disiplini sevmesi ve çalışkanlığı sayesinde, Atatürk'ün T.C.'ni yeniden inşa etme döneminde, ona ayak uydurabilmiş, halkın paralarını, tüm yurdun ve özellikle Ankara'nın yeniden yapılanmasında en iyi biçimde harcamıştır. Atatürk O'nu, verdiği direktifleri en iyi anlayan, uygulayan ve dürüst bir silâh arkadaşı olması nedeniyle sevmiş ve sürekli yanında tutmuştur. O'nun, Bayındırlık ve Ulaştırma Bakanı olduğu günlerde; Ankara'nın Bakanlıklar, Genelkurmay Başkanlığı, MSB.lığı ve Yenışehir bölgesi dahil olmak üzere, büyük bir bölümü yeniden yapılmıştır. Bu büyük hamleyi Ali Çetinkaya hergün titizlikle denetlemiştir.

Büyük Atatürk'ün gösterdiği, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaya gönülden inanmış bir dava adamıdır. Bu hedefe; tüm ulusun ciddi, dürüst, alın teri ve göz nuru dökerek ulaşacağını bildiğinden, her fırsatta, kendisini örnek alanlara bunu kanıtlamıştır. Aldığı ve kendisine düşen görevleri en iyi şekilde yapabilmek için, gece ve gündüz durmadan çalışmış ve başarılı olmuştur. Genç subaylık döneminde, Balkanlar'daki milliyetçilik akımları, kendisini derinden etkilediğinden, ölünceye kadar bir dava adamı olmuştur. Geniş halk kitlelerine ulaşmak için, zaman zaman konuşmalar yap-

mış, yazılar yazmış ve yayınlamıştır. Onun pekçok yazısı ve çevirisi, adını kendisinin verdiği **Taşpınar Dergisi**'nde yayınlanmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nı yapan kadronun her üyesi gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkelerinden, haysiyet ve şerefinden, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde ödün vermemiştir. Uluslararası ilişkilerde eşitlik ilkesini, ne kendisi çiğnemiş, ne de başkalarına çiğnetmiştir. Bakanlık döneminde, ziyaret için gittiği Almanya'da kendisinin eşidi olan Alman Bakan, karşılamaya gelmediği için, araçtan inmemiş ve geri döneceğini söylemesi üzerine, Alman Ulaştırma Bakanı apar topar acele gelmiş ve karşılamıştır.

Ey Büyük Asker! Yunan'a ilk kurşunu atan Kahraman! En Büyük Afyonlu! Büyük Devlet Adamı, Ulu Önder Atatürk'ün sadık ve güçlü silâh ve kader arkadaşı! Devrimlerinin ünlü neferi! Bizler senin hemşehrin olmaktan her zaman gurur duyduk. Yaşadıkça da hep gurur duyacağız. Eserlerinde ve Büyük Ulusumuz'a örnek olan cesaretinle, övünüyoruz. Hemşehrilerin olarak sana lââyık olacağız. Eserlerine sahip çıkacağız. Rahat uyu, Büyük Devlet Adamı ve Büyük İnsan! Hepimiz önünde saygıyla eğiliyor, minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz. Saygılarımla.